

Klasifikační chyba v policejních statistikách trestných činů s extremistickým podtextem¹

VÁCLAV WALACH²

In IUSTITIA, Ústav politologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

BENJAMIN PETRUŽELKA

In IUSTITIA, Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy

Classification errors in police statistics on criminal offenses with an extremist context

Abstract: Police statistics serve as a basic tool for understanding the prevalence and nature of hate crimes, albeit with limited accuracy. This study focuses on statistics for crimes with an extremist context provided by the Czech police, which also includes bias crimes. The aim is to ascertain the extent to which police statistics correspond to the information available to criminal justice authorities. Following existing research on hate crime statistics, the analysis maps classification error, i.e., a situation in which statistical data do not correspond to the information provided by criminal justice authorities. A comparative analysis reveals that the number of bias crimes is higher than stated in police statistics and over half of the anti-Jewish, anti-Roma and anti-Muslim crimes are misclassified in terms of motive.

Keywords: hate crime; bias crime; police; statistics; crime; political extremism

Úvod

Policejní statistika patří k základním nástrojům poznávání prevalence a charakteru trestných činů z nenávisti. Její výpovědní hodnota je však považována za výrazně omezenou (Giannasi, 2014; McDevitt & Iwama, 2016). Na jedné straně oběti

¹ Tato studie vznikla za podpory projektu Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

² Případnou korespondenci zasílejte na e-mailovou adresu: vaclav.walach@in-ius.cz.

a svědci policii spáchání trestného činu neoznamují, na straně druhé policie oznámené skutky jako předsudečné trestné činy³ neposoudí, a tudíž je ani nezaznamená. Ačkoli jsou tyto limity vlastní jakékoli policejní statistice kriminality,⁴ v případě trestných činů z nenávisti nabývají na intenzitě (Lantz et al., 2017; Lyons & Roberts, 2014; Pezzella, Fetzer & Keher, 2019). Důležitou roli v tom sehrává neschopnost tuto trestnou činnost rozpoznat. Nestačí pouze vědět, že byl spáchán trestný čin. Oběti i policisté musejí zároveň naznat, že byl tento trestný čin předsudečně motivovaný. Jinými slovy, tím, co komplikuje adekvátní posouzení předsudečného trestného činu oproti tomu běžnému, je především nutnost objasnit pachatelovu pohnutku (Nolan et al., 2015).

V odborné literatuře jsou trestné činy z nenávisti definovány jako ty trestné činy, jejichž spáchání bylo motivováno pachatelovými předsudky ohledně skutečné nebo domnělé skupinové příslušnosti napadeného (Hall, 2013, s. 1-18). Sama definice předsudečného trestného činu nijak zvlášť komplikovaná není. Problém spočívá spíše v její aplikaci na konkrétní empirické případy, které jsou často co do pachatelovy pohnutky nejasné. Na policisty jsou kladeny nemalé nároky; nemají-li trestné činy z nenávisti přehlédnout, musejí se je „naučit vidět“ (Nolan et al., 2004). To znamená, že musejí koncept předsudečných trestných činů znát a umět jej používat. Jinak hrozí, že je jako takové nebudou ani objasňovat, ani zaznamenávat.

Nesprávná aplikace konceptu trestných činů z nenávisti na konkrétní případy je v literatuře popisována jako tzv. klasifikační chyba. Na základě porovnání statistických údajů s informacemi ze spisů bylo zjištěno, že dochází nejen k podhodnocení počtu předsudečných trestných činů, ale také k jeho nadhodnocování (McDevitt et al., 2003; Nolan et al., 2015; Ringnalda & Kool, 2012). Klasifikační chyba tudíž představuje jeden z typů zkreslení policejních statistik. Vysvětlována byla množstvím faktorů. Na úrovni policistů, kteří přicházejí s kriminalitou do styku jako první, a proto hrají v zaznamenávání předsudečných trestných činů klíčovou roli, byly jako relevantní shledány: ztotožnění se s myšlenkou postihování trestných činů z nenávisti jako specifické formy kriminality, zájem na úspěšném výkonu policejní profese, dostatek zdrojů pro vyšetřování předsudečných trestných činů, podpora ze strany policejního vedení, včetně existence jasných pokynů ohledně vyšetřování trestných činů z nenávisti, či vztah policistů ke společenství, kde byl předsudečný trestný čin spáchán (Pezzella & Fetzer, 2021, s. 106-111; King, 2019).

³ Trestné činy z nenávisti (*hate crime*) a předsudečné trestné činy (*bias crime*) jsou v tomto textu chápány jako synonyma. Více k tomu v následující kapitole.

⁴ V českém prostředí se o fenoménu statisticky nezaznamenané kriminality hovoří jako o „latenci“ (Válková et al., 2019, s. 143-148). Barbora Vegrachtová (2014, s. 9) rozlišuje její odstíny. Černou latenci charakterizuje jako latenci v pravém slova smyslu; jedná se o trestnou činnost, o níž se orgány činné v trestním řízení vůbec nedozvěděly. Šedou latencí označuje trestné činy, o nichž se orgány sice dozvěděly, ale neztotožnily pachatele. Dále uvádí tzv. umělou latenci, referující k situaci, kdy se orgány o trestné činnosti dozvěděly, ale nezaznamenaly ji.

Tato studie se soustředí na policejní statistiku trestných činů s extremistickým podtextem v Česku, v jejímž rámci jsou shromažďovány informace také o předsudečných trestných činech (Danics, 2014; Moulisová, 2009). Cílem studie je prozkoumat, jak jsou případy uvedené v této statistice klasifikovány s přihlédnutím ke dvěma problémům. První přímo souvisí s rozlišováním mezi trestnými činy z nenávisti a trestnými činy s extremistickým podtextem. I když k sobě mají tyto koncepty blízko, nejsou to synonyma (srov. Mareš, 2011; Kalibová, 2012; Fryšták, 2016). Budeme zjišťovat, do jaké míry se konceptuální rozdíly projevují v policejní klasifikaci, respektive do jaké míry odpovídají ve statistice uvedené případy definici předsudečného trestného činu. Druhý problém se týká klasifikace předsudečné pohnutky pachatele. Jakkoli umožňuje Evidenčně-statistický systém kriminality (ESSK) Policie ČR sledovat různé pohnutky, ve zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti Ministerstva vnitra jsou zveřejňovány statistické údaje jen k jejich vybraným typům (MVČR, n.d.). Ptáme se, do jaké míry odpovídá pohnutka uvedená ve statistice protižidovských, protiromských a protimuslimských trestných činů informacím, které o nich poskytly orgány činné v trestním řízení.

Struktura studie je následující. Nejprve jsou popsány policejní statistiky trestných činů s extremistickým podtextem z pohledu konceptu trestných činů z nenávisti. V této kapitole rozlišujeme mezi konceptuální a trestněprávní definicí trestných činů s extremistickým podtextem, jejíž logiky se přidržuje i výzkumná metodologie. Ta je představena ve druhé kapitole, přičemž je popsán proces získávání dat, klasifikace a reklasifikace případů a jejich analýza. Výsledky analýzy jsou představeny ve třetí kapitole, pojednána je velikost klasifikační chyby s ohledem nejprve na definici předsudečného trestného činu a poté na typ předsudečné pohnutky. Závěrem jsou výsledky shrnuty a nastíněny možné směry optimalizace statistik trestných činů z nenávisti na straně policie.

Statistika trestných činů s extremistickým podtextem optikou předsudečných trestných činů

Trestné činy z nenávisti představují v současnosti dominantní způsob konceptualizace „útoků vůči těm jiným“ (Herczeg, 2008, s. 10). Využívány jsou zejména mezinárodními organizacemi, jejichž členem je také Česko. Evropská unie (EU), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a Rada Evropy prosazují postihování a prevenci předsudečných trestných činů. Členské státy se k tomu zavázaly již před téměř 20 lety (podrobněji k tomu v případě Česka viz Kupka et al., 2018, s. 2-3), přesto nejsou výsledky v této oblasti považovány za uspokojivé. Jeden z nedostatků byl identifikován na úrovni monitorování tohoto typu kriminality. Mezinárodní organizace zdůrazňují stěžejní roli systematického vytváření a zveřejňování kvalitních statistických údajů o předsudečných trestných činech, přičemž upozorňují na přetrvávající nedostatky (Perry, 2019; Whinne, 2016). Podle

Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva OBSE existuje „chronický nedostatek spolehlivých a komplexních údajů o trestných činech z nenávisti v celém regionu“ (ODIHR, 2014, s. 1).

Česko bylo hodnoceno jako stát s „dobrymi daty“, jež jsou obecně dostupná, i když zahrnují pouze některé z běžně rozeznávaných předsudečných pohnutek (FRA, 2012, s. 8). V současnosti jsou ve zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti k dispozici počty trestných činů z nenávisti proti Židům, Romům, muslimům a Arabům. Informace o ostatních pohnutkách absentují. V některých relevantních případech nejsou patrně ani zaznamenávány. Týká se to sexuální orientace, genderové identity, zdravotního postižení, věku, sociálního postavení a jiných pohnutek, které nejsou explicitně uvedeny v trestním zákoníku jako charakteristiky chráněné před předsudečnou trestnou činností (KVOP, 2020, s. 8–9).

Další nedostatek souvisí s vytvářením statistik na základě konceptu trestných činů s extremistickým podtextem (FRA, 2018). Jakkoli je mezi oběma koncepty úzký vztah, zdaleka ne všechny trestné činy z nenávisti mohou být chápány jako „projev politického extremismu“ (Svoboda, 2014). Předsudečné trestné činy jsou často páchany lidmi bez vztahu k extremistickému hnutí. Nelze je tedy proto automaticky pokládat za záležitost politického extremismu, chápaného na způsob snahy o nahrazení liberálně-demokratického režimu diktaturou. Neschopnost jednoznačně identifikovat předsudečné trestné činy podle Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva nejenže zkresluje statistiky a znesnadňuje mezinárodní srovnání, ale také znemožňuje přijímat účinná opatření, neboť každý z těchto typů kriminality vyžaduje zvláštní přístup (ODIHR, 2014, s. 19).

V českém kontextu byl výzkum statistik předsudečných trestných činů, respektive trestných činů s extremistickým podtextem zatím poměrně limitovaný. Spíše se orientoval na analýzu trendů za použití statistických dat a spisového materiálu (MVČR, 2012; Svatoš, 2018; Štěchová 2001; Štěchová et al., 2004), než aby kriticky reflektoval proces konstrukce statistik a jejich výslednou podobu. V současnosti jsou policejní statistiky vytvářeny tak, že nejprve policejní vyšetřovatelé zadávají informace o případech do Evidence trestního řízení. Odtud jsou policejními statistiky vkládány do ESSK. Policisté mohou u každého trestného činu poznamenat souvislost s politickým extremismem a přiřadit nenávistnou pohnutku (srov. FRA, 2018, s. 40).⁵

⁵ Praxe zadávání informací o trestných činech s extremistickým podtextem do ESSK na své prozkoumání stále čeká. V roce 2013 Ministerstvo vnitra informovalo, že Policejní prezidium ve spolupráci s Útvarem pro odhalování organizovaného zločinu připravilo změnu ve statistickém vykazování kriminality. U trestných činů s extremistickým podtextem mělo být povinné uvedení informace, zda se v případě pachatele jedná o extremismu nebo nikoli. Díky tomu by mělo být možné sledovat „počet objasněných trestných činů páchaných aktivními příznivci extremistické scény a odlišit je od prostých tzv. ‚nadávacek‘ typu ‚černá svině ...‘, ‚bílá svině ...‘ stíhaných podle § 355 tr. zákoníku“ (MVČR, 2013, s. 27). Do statistik zveřejňovaných ve zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti se však takové rozlišení nepromítlo.

Systematicky jsou statistiky trestných činů s extremistickým podtextem vytvářeny od roku 1995. Statistiky do té doby hodnotí Ministerstvo vnitra (1998) jako ne zcela spolehlivé.⁶ Potřeba systematické statistické evidence se objevila v souvislosti s nárůstem trestných činů z nenávisti po roce 1989. V jejich důsledku zemřelo jen v první polovině 90. let 19 lidí, převážně Romů (Balážová & Kalejová, 2004, s. 19; srov. Frištenská, 1999; Kalibová, 2009). Jelikož často útočili neonacističtí skinheadi, bylo předsudečné násilí zarámováno jako problém politického extremismu.

Vliv tzv. teorie extremismu německé konzervativní politologie na formování politiky českého státu proti krajní pravici a jiným sociálním hnutím vnímaným státem jako hrozba byl již dostatečně analyzován jinde (např. Charvát, 2017; Mareš, 2013). Je však nutné se k němu znovu vrátit, protože bez přihlédnutí ke konceptu politického extremismu není možné porozumět ani trestným činům s extremistickým podtextem a jejich statistice.

Trestné činy s extremistickým podtextem jsou v dokumentech Ministerstva vnitra vymezeny dvěma způsoby: konceptuálně a trestněprávně. Zaprvé jsou obecně definovány jako „ty formy trestné činnosti, o nichž je důvod se domnívat, že byly extremistickými postoji motivovány nebo ovlivněny“ (MVČR, 2002, nestr.). Extremistické postoje jsou pak charakterizovány jako „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“ (ibid.).

Zároveň jsou prohlášeny za alternativu „kriminality motivované rasovou, národnostní nebo jinou sociální nenávistí“, která je prezentována jako obdoba „tzv. "hate crimes"“ (ibid.). Definována je jako „jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku a jeho pohnutkou je apriorní nenávist vyplývající z příslušnosti adresáta útoku k rase, národnosti, náboženství, třídě či jiné sociální skupině, přičemž specifickým typem zařaditelným do této kategorie

Změny provedené v zaznamenávání trestných činů z nenávisti v ESKK po roce 2013 nebyly zatím v akademické literatuře popsány. I proto považujeme za vhodné doplnit výše uvedený popis vytváření policejních statistik informacemi z recenzních posudků. Podle autora jednoho z nich již tento popis neplatí: do Evidence trestního řízení neukládají policejní vyšetřovatelé pověřeni vyšetřováním konkrétních případů, ale analytici-administrátoři, a to na základě usnesení o zahájení trestního stíhání. Pokud v usnesení nejsou uvedeny informace o předsudečné pohnutce, neprojeví se tato informace ani v ESKK. Podobně autor druhého posudku napsal, že data do Evidence trestního řízení „vkládají policejní informatici, kteří vycházejí z usnesení o zahájení stíhání, a nemohou tedy reagovat na případné pozdější rozšíření či doplnění obvinění“.

⁶ Postihování předsudečných trestných činů před rokem 1989 je rovněž tématem pro samostatný výzkum. Podle Heleny Frištenské (1999, s. 248) „[k]omunistický režim nejen neměl žádný důvod rasovou nenávist odhalovat, ale dokonce její existenci vůbec nepřiznával“. Nicméně skutkové podstaty umožňující stíhat a statisticky sledovat tuto kriminalitu existovaly a samotný komunistický režim se prezentoval jako antifašistický a antirasistický (srov. Kalibová, 2017, s. 83–84; Sokolova, 2008). Frištenská hypotéza by tedy ještě měla být ověřena.

kriminality jsou také útoky proti symbolům či představitelům existujícího společenského systému, jsou-li motivovaná apriorní nenávisť vůči němu“ (ibid.).

Uvedená definice na první pohled připomíná konceptualizaci trestných činů z nenávisťi běžně používanou v akademické literatuře (Hall, 2013). Odkazuje se zde ke kriminalitě, která reflektuje příslušnost adresáta útoku k určitým společenským skupinám. Běžnému chápání však odporuje ztotožňování trestných činů z nenávisťi s „apriorní nenávisťí“, kterou je myšlena dlouhodobá, nepřátelsky zaměřená emoce (srov. Herczeg, 2008, s. 44). Trestný čin z nenávisťi „není ve skutečnosti o nenávisťi, ale o kriminálním jednání motivovaném předsudkem“ (Hall, 2013, s. 9). Pachatel nemusí svou oběť nenávidět; pro kvalifikaci určitého útoku jako trestného činu z nenávisťi stačí, že byl předsudečně motivován (Chakraborti, 2010; Perry, 2005). Ještě jinak, „apriorní nenávisť pachatele“ (Herczeg, 2008, s. 11; srov. Fryšták, 2016) není nutným znakem trestných činů z nenávisťi. Ačkoli se nenávisť u části pachatelů, typicky u stoupců nenávisťivých organizací („extremistů“), dozajista vyskytuje, trestné činy z nenávisťi definuje předsudečná pohnutka (Hall, 2013, s. 1-18).

Běžné konceptualizaci předsudečných trestných činů rovněž neodpovídá jejich ztotožňování s „kriminalitou proti symbolům či představitelům existujícího společenského systému“. Takový přístup je příznačný pro protiextremistickou politiku, koncipovanou ve smyslu ochrany liberálně-demokratického zřízení. Politika reflektující koncept trestných činů z nenávisťi chrání primárně jiné zájmy, zejména principy lidských práv, svobody a rovnosti. Předsudečné trestné činy jsou sice definovány typem pachatelovy pohnutky, nicméně důraz je kladen na ochranu obětí, jež tato trestná činnost zraňuje více než běžná trestná činnost (Whine, 2016).⁷

Ačkoli jsou tedy koncepty trestných činů s extremistickým podtextem a kriminality motivované rasovou, národnostní nebo jinou sociální nenávisťí/trestných činů z nenávisťi prezentovány ve starších zprávách o extremismu jako synonyma (MVČR, 2001, nestr.), je třeba takový přístup odmítnout s poukazem na obsahové rozdíly mezi těmito koncepty. V pozdějších zprávách jsou ostatně prezentovány jako koncepty „komplementární“, tj. jako východiska pro bezpečnostní politiku, která se vzájemně nevylučují (MVČR, 2013, s. 5). Nicméně koncept extremismus dlouhodobě převládá (srov. Mareš, 2011).

Konceptuální rozdíly potvrzuje i trestněprávní způsob, který vymezuje trestné činy s extremistickým podtextem prostřednictvím výčtu skutkových podstat trestního zákona. Ve *Zprávě o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002* (MVČR, 2003), na níž se v případě vymezení pojmů odvolávají pozdější výroční zprávy, je uvedeno 16 trestných činů. Z hlediska konceptu trestných činů z nenávisťi je lze rozdělit do tří kategorií, které jsou za využití aktuálního paragrafového znění trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 sb.) prezentovány v tabulce č. 1.

⁷ Závěr, že oproti běžné kriminalitě má ta předsudečná obecně horší psychické, ale i fyzické důsledky pro své oběti, byl opakovaně doložen analýzou policejních i viktimologických dat (srov. Fetzer & Pezzella, 2019; Lantz & Kim, 2019; Mellgren, Andersson & Ivert, 2021).

Tabulka 1. Klasifikace trestných činů s extremistickým podtextem z pohledu konceptu trestných činů z nenávisti⁸

Předsudečné trestné činy	
<i>Trestné činy s předsudečnou pohnutkou v základní skutkové podstatě</i>	
Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci	§ 352 odst. 2
Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob	§ 355 odst. 1.
Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod	§ 366 odst. 1
<i>Trestné činy s předsudečnou pohnutkou v kvalifikované skutkové podstatě</i>	
Vražda	§ 140 odst. 1 a 2, 3, písm. g)
Těžké ublížení na zdraví	§ 145 odst. 1, 2, písm. f)
Ublížení na zdraví	§ 146 odst. 1, 2, písm. e)
Vydírání	§ 175 odst. 1, 2, písm. f)
Poškození cizí věci	§ 228 odst. 1 a 2, 3, písm. b)
Extremistické trestné činy	
Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka	§ 403
Projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka	§ 404
Popírání, zpochybnování, schvalování a ospravedlnování genocidia	§ 405
Ostatní trestné činy	
Obecné ohrožení	§ 272
Výtržnictví	§ 358

První kategorie zahrnuje trestné činy s extremistickým podtextem, které lze považovat za předsudečné trestné činy. Dále mohou být rozděleny podle toho, zda mají předsudečnou pohnutku uvedenou v základní nebo kvalifikované skutkové podstatě.⁹ Druhou kategorií zastupují trestné činy s extremistickým podtextem, které nelze považovat za předsudečné trestné činy z důvodu absence předsudečné pohnutky v jejich skutkových podstatách, ale jedná se o činnosti ve prospěch

⁸ S výjimkou trestných činů s předsudečnou pohnutkou v základní skutkové podstatě se jedná o výběr trestných činů, které se ve zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti často opakují. Pro další relevantní trestné činy, viz Kalibová (2017, s. 88–89). Specificky k vojenským trestným činům z nenávisti, viz Mareš (2012).

⁹ Podle lokace předsudečné pohnutky ve skutkových podstatách lze rozlišit mezi trestnými činy z nenávisti v užším slova smyslu a nenávistnými projevy tak, jak to dělá Úřad pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR, 2009, s 16). Trestné činy z nenávisti (*hate crime*) jsou v tomto pojetí pouze ty s předsudečnou pohnutkou v kvalifikované skutkové podstatě. Trestné činy s předsudečnou pohnutkou v základní skutkové podstatě jako trestné činy z nenávisti registrovány nejsou a často jsou ztotožňovány s nenávistnými projevy (*hate speech*). Vytvoření této minimalistické definice bylo motivováno snahou o získávání komparovatelných statistických údajů napříč členskými státy OBSE (Perry, 2016).

extremistického hnutí. Často se o nich souhrnně referuje jako o podpoře a propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občanů (srov. Svatoš, 2018, s. 334).¹⁰ Poslední kategorii tvoří trestné činy, jejichž skutkové podstaty nezahrnují ani předsudečnou pohnutku, ani nemají vztah k extremistickému hnutí. Nicméně jedná se o trestné činy, které byly patrně spáchány extremisty a které lze potrestat přísněji díky obecné přitěžující okolnosti (Mareš, 2011, s. 33).¹¹

Zatímco všechny trestné činy z nenávisti jsou trestnými činy s extremistickým podtextem, ne všechny trestné činy s extremistickým podtextem jsou trestnými činy z nenávisti (srov. Moulisová, 2009, s. 207). Na tom nic nezměnily ani nedávné změny spočívající v zavedení pojmu „předsudečná nenávist“ do zpráv o extremismu a přejmenování statistik trestných činů s extremistickým podtextem v poslední výroční zprávě na „statistiky nenávistně motivované trestné činnosti“ (MVČR, 2020, s. 21). Změnil se pouze název, nikoli obsah.

Trestněprávní vymezení trestných činů s extremistickým podtextem slouží jako východisko při konstrukci policejních statistik. Organizovány jsou tedy nikoli podle typu pachatele (srov. OPU, 2016, nestr.), nýbrž podle předem stanovených skutkových podstat (viz výše). Tato praxe způsobuje, že ve statistikách trestných činů s extremistickým podtextem není možné rozlišit, které trestné činy spáchali extremisté ani které odpovídají definici trestného činu z nenávisti. Miroslav Mareš (2011, s. 35) v této souvislosti konstatoval, že problémem je „především nejasné odlišení trestných činů, které mají vazbu na extremismus v pojetí uvedeném ve vládních zprávách, a [...] činů spáchaných z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti“. Jako řešení autor navrhoval předsudečné trestné činy páchané „běžnými“ občany evidovat samostatně (ibid., s. 40). Tím do důsledku dovedl logiku politického extremismu, stavějící na rozlišování mezi extremistickými a jinými pachateli.

Z hlediska konceptu trestných činů z nenávisti je takové řešení suboptimální. Kdo předsudečný trestný čin spáchal, není tolik důležité. Klíčové je, že se jedná o útok spáchaný na jedince či skupinu osob pro jejich skupinovou příslušnost. Z tohoto pohledu by se nabízelo využít jako statistiku trestných činů z nenávisti jen ty skutkové podstaty obsahující předsudečnou pohnutku ve skutkových podstatách trestných činů. Jako předsudečné trestné činy by tedy byly registrovány ty, které byly

¹⁰ Nerespektování rozdílů mezi trestnými činy z nenávisti v běžném pojetí a „extremistickými“ trestnými činy je příznačné rovněž pro některé autory. Např. Jiří Herczeg (2008) v knize *Trestné činy z nenávisti* rozebírá skutkové podstaty trestných činů podle § 403–405 TrZ, přestože se o předsudečné trestné činy nejedná. Podobně nepřesně je kategorizují také Joanna Perry (2016, pozn. p. č. 11) nebo Agentura EU pro základní práva (FRA, 2018, s. 39), když je uvádějí jako specifika české právní úpravy trestných činů z nenávisti.

¹¹ Jedná se o obecnou přitěžující okolnost dle § 42 písm. b)., podle níž soud přihlédne při ukládání trestu k tomu, že pachatel „spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky“. Je však otázkou, jestli se toto ustanovení v konstrukci statistik trestných činů s extremistickým podtextem využívá. Informace dostupné ve zprávách o extremismu Ministerstva vnitra tomu nenasvědčují.

kvalifikovány pomocí § 352 odst. 2, § 355 odst. 1, § 366 odst. 1, § 140 odst. 1 a 2, 3, písm. g), § 145 odst. 1, 2, písm. f), § 146 odst. 1, 2, písm. e), § 175 odst. 1, 2, písm. f), § 228 odst. 1 a 2, 3, písm. b) aj. Takové řešení nicméně předpokládá, že policie dotyčné skutky správně kvalifikovala. Právě tento předpoklad se naše níže prezentovaná analýza pokouší objasnit, spolu se správným přiřazením typu předsudečné pohnutky.

Metodologie

Sběr dat

Data pro tuto studii byla získána následovně.¹² Nejprve jsme si od Policejního prezidia Policie ČR vyžádali statistický přehled trestných činů s extremistickým podtextem, které byly identifikovány skrze příslušné skutkové podstaty. Časově byl požadavek omezen na rok 2016. Na základě této žádosti nám Policejní prezidium zaslalo statistický přehled v excelovém souboru. Vedle právní kvalifikace zahrnutých případů obsahovala data kategorie jako ID trestného činu, datum spáchání trestného činu, místo spáchání trestného činu, stadium trestného činu, takticko-statistická klasifikace, druh trestného činu, včetně skupiny osob, proti které byl trestný čin z nenávisti spáchán, celková škoda v Kč, informace k objektu napadení a informace k pachateli, včetně způsobu ukončení trestního stíhání. Informace z uvedených kategorií jsme použili při popisu každého případu v textovém souboru. Následně jsme vytvořili seznamy případů podle krajů, kde byly spáchány, a s nimi oslovili tisková oddělení krajských ředitelství policie.

Tiskové mluvčí jsme žádali o poskytnutí bližších informací o uvedených případech. Vysvětlili jsme, že se jedná o informace poskytnuté Policejním prezidiem a že poskytnuté poznatky budou využity v rámci monitorování stavu násilí z nenávisti v Česku. Neměli jsme tedy přístup přímo k vyšetřovacím spisům, ale pracovali jsme s informacemi poskytnutými policejními mluvčími. Jakým způsobem při jejich získávání postupovali, s jistotou nevíme. Konkrétně jsme se v naší žádosti zajímali o to:

- co se v daném případě stalo, respektive za jakých okolností byl trestný čin spáchán, na kterém místě a v kterou hodinu,
- na základě jakých informací policie dokazovala nenávistnou pohnutku, včetně poskytnutí doslovného znění verbálního či písemného projevu, pokud byl v tomto ohledu využit,
- jakými charakteristikami se vyznačovali pachatel a oběť (počet, pohlaví, věk, státní příslušnost a jiné charakteristiky nepodléhající ochraně osobních údajů),

¹² Žádání dat bylo realizováno v rámci pravidelného monitorování stavu předsudečného násilí v české společnosti organizace In IUSTITIA, kde jsou autoři zaměstnáni. Podrobně proces monitorování popisuje In IUSTITIA (2019, s. 55–61).

- jak bylo vyšetřování policií ukončeno, bylo-li již ukončeno, a pakliže bylo ukončeno návrhem na podání obžaloby, požadovali jsme informaci o konkrétním státním zastupitelství, kam byl návrh podán, a jeho spisovou značku.

Získané informace byly mimo jiné vyhodnoceny s ohledem na to, zdali má smysl dále kontaktovat s žádostmi o informace státní zastupitelství a soudy. Tam, kde to bylo relevantní, jsme požadovali anonymizované znění obžaloby či jiné obdobné rozhodnutí, respektive anonymizované znění soudního rozhodnutí, a to až do pravomocného rozhodnutí. Pokud takové dokumenty ještě nevznikly, zaslali jsme těmto institucím doplňující otázky ohledně právní kvalifikace, popisu skutku apod.

Klasifikace a reklasifikace případů

Naše analytická strategie byla postavena na srovnávání dvou typů souborů. První soubor odpovídá statistickému přehledu trestných činů s extremistickým podtextem Policejního prezidia, ve kterém jsou předsudečné, extremistické a jiné trestné činy rozlišeny na základě trestněprávní konceptualizace (právní kvalifikace) a které rovněž obsahují informaci o nenávistné pohnutce. Druhý soubor představuje reklasifikovanou variantu tohoto přehledu, kdy byla trestněprávní konceptualizace nahrazena konceptuální definicí předsudečného trestného činu a typem předsudečné pohnutky.

Konkrétně jsme při reklasifikování případů postupovali takto. Nejprve jsme na základě informací získaných od orgánů činných v trestním řízení klasifikovali případy uvedené ve statistickém přehledu trestných činů s extremistickým podtextem podle toho, zda odpovídají definici předsudečného trestného činu, respektive extremistického trestného činu, anebo ani jedné z nich. Jako předsudečné trestné činy jsme klasifikovali ty případy, ve kterých bylo z informací od orgánů činných v trestním řízení patrné, že v nich došlo k útoku vůči člověku či skupině lidí kvůli jejich skupinové příslušnosti. To jsme identifikovali na základě zprostředkované evidence, zejména charakteru verbálních, písemných či grafických projevů. Jako extremistické trestné činy byly tedy klasifikovány ty, které nezahrnovaly předsudečný útok vůči některé skupině osob či jedinci, ale vyznačovaly se použitím extremistické symboliky prostřednictvím verbálních projevů, tělesných gest, tetování, obrazců atp. (Chmelík, 2000). Ostatní případy jsme ponechali mimo tyto kategorie. Nutno dodat, že u některých případů nebyly informace orgánů činných v trestním řízení poskytnuty, a tak jim byla přiřazena hodnota, která zastupovala kategorii případů dále popisovanou jako případy bez poskytnutí informací k reklasifikaci.

Dále jsme zaměřili na předsudečné pohnutky pachatelů. Typ předsudečné pohnutky jsme opět nově klasifikovali za využití informací od orgánů činných v trestním řízení, konkrétně obsahu verbálních, písemných či grafických útoků. Zatímco ESK umožňuje sledovat u každého případu pouze jednu předsudečnou

pohnutku, v rámci naší analýzy jsme jednomu případu mohli přisoudit více než jednu předsudečnou pohnutku, pokud pro to existovaly informace.

Analýza dat

Srovnávací analýza původního a reklasifikovaného datového souboru, jejímž cílem bylo zjistit klasifikační chybu, byla provedena třemi způsoby. Zaprvé jsme zjišťovali, do jaké míry se mezi trestnými činy nacházejí ty, které by bylo možné klasifikovat jako předsudečné trestné činy. V rámci toho jsme se zaměřili na případy se souběhem trestných činů.¹³ Jejich prozkoumáním ukazujeme nejen na to, kolik předsudečných trestných činů zahrnují, ale také se věnujeme možné dezinterpretaci prezentovaných statistik trestných činů s extremistickým podtextem. Ty vzhledem k vysokému podílu extremistických trestných činů mohou budít dojem, že se jedná zejména o trestné činy bez přítomnosti fyzického násilí. Proto se zaměříme na souběh mezi některými extremistickými trestnými činy a trestným činem Výtržnictví, které bývá používáno pro některé případy fyzického násilí a nemá předsudečnou ani extremistickou pohnutku.¹⁴

Nakonec se zabýváme analýzou typu předsudečné pohnutky. Zaměřili jsme se na ty pohnutky, které jsou zveřejňovány v rámci oficiálních statistik trestných činů s extremistickým podtextem ve zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti. Jedná se o židovské vyznání či národnost, romskou národnost a muslimské vyznání. Jako nesprávně přisouzené budeme tedy považovat jak případy, kde předsudečná pohnutka neodpovídá informacím od orgánů činných v trestním řízení buď vůbec, tak případy, kde některá z předsudečných pohnutek obsažených v informacích orgánů činných v trestním řízení absentuje.

Výsledky

Policejní prezidium identifikovalo v ESK celkem 135 případů, které odpovídaly právní kvalifikaci trestných činů s extremistickým podtextem. Z toho předsudečné trestné činy tvořilo 59 případů (43 %), extremistické trestné činy 63 případů (47 %) a ostatní trestné činy 13 případů (10 %). Statistický přehled obsahoval případy se zahájením trestního řízení v lednu až prosinci 2016. To znamená, že část v přehledu uvedených trestných činů byla spáchána před rokem 2016.¹⁵

¹³ Souběh označuje situaci, kdy stejný pachatel spáchal dva či více trestných činů, aniž byl za kterýkoli z nich předtím odsouzen.

¹⁴ V souladu s komentářem autora či autorky recenzního posudku dodáváme, že Výtržnictví může být používáno v kvalifikační praxi orgánů činných v trestním řízení také na skutky bez přítomnosti násilí, včetně toho verbálního.

¹⁵ To vyvolává otázku, zdali stejným způsobem nejsou vykazovány policejní statistiky ve výročních zprávách o extremismu a předsudečné nenávisti. Mezi slovesa „spácháno“ a „zjištěno“ je v nich kladeno rovnítko, přestože přesnější by patrně bylo referovat pouze o „zjištění“ (MVČR, 2020, s. 22–23).

Předsudečné trestné činy ve statistice trestných činů s extremistickým podtextem

Na základě informací od orgánů činných v trestním řízení byly všechny případy ze statistického přehledu podrobeny reklasifikaci, přičemž u některých incidentů se jejich klasifikace změnila. Po reklasifikaci spadalo pod předsudečné trestné činy 77 případů (57 %), pod extremistické trestné činy 42 případů (31 %) a mezi případy, které nespádaly pod tyto kategorie, 16 případů (12 %). Z Tabulky 2 je patrné, že zatímco před reklasifikací činil podíl případů extremistických trestných činů 47 % daného souboru, po ní to bylo již jen 31 %. Naopak podíl případů předsudečných trestných činů se zvýšil ze 44 na 57 %.

Tabulka 2. Srovnání počtu případů trestných činů s extremistickým podtextem v souboru Policejního prezidia a reklasifikovaném souboru

	Soubor Policejního prezidia		Reklasifikovaný datový soubor		Změna v rámci kategorií	
	N	%	N	%	N	%
Předsudečné trestné činy	59	44	77	57	18	13
Extremistické trestné činy	63	47	42	31	-21	-16
Trestné činy mimo výše uvedené kategorie	13	9	16	12	3	3

Tabulka č. 3 ukazuje podrobně, jak byly případy klasifikovány v souboru Policejního prezidia (sloupce tabulky), v reklasifikovaném datovém souboru (řádky tabulky) a jak tyto klasifikace spolu vzájemně souvisejí (jejich překřížení). Prostřednictvím tabulky lze sledovat, k jakým změnám došlo v rámci jednotlivých kategorií, a také vyhodnotit, kolik případů mělo v reklasifikovaném souboru jinou klasifikaci než v tom původním. Kupříkladu z prvního sloupce je patrné, že 52 trestných činů mělo stejnou klasifikaci v obou souborech. Dále můžeme z tabulky vyčíst, že jeden čin, který byl klasifikován jako předsudečný v souboru Policejního prezidia, byl v reklasifikovaném datovém souboru zařazen jako extremistický trestný čin.

Celkem se při srovnání obou souborů přesunulo mezi jednotlivými kategoriemi 40 (30 %) případů ze souboru Policejního prezidia. Avšak nutno dodat, že do reklasifikovaného datového souboru a do celkového počtu případů s odlišnou klasifikací mezi oběma soubory byly zahrnuty také ty, o nichž nebyl poskytnut dostatek informací k reklasifikaci. Pokud případy bez dostatečného množství informací nezahrneme do vyhodnocení, dospějeme k závěru, že se při srovnání obou souborů přesunulo mezi jednotlivými kategoriemi 29 případů (23 % z celkového počtu případů bez těch s chybějícími informacemi).

Tabulka 3. Vztah mezi klasifikací případů v souboru Policejního prezidia a reklasifikovaném souboru

	Předsudečné t. č. v souboru Policejního prezidia	Extremistické t. č. v souboru Policejního prezidia	Mimo předsudečné a extremistické t. č. v souboru Policejního prezidia	Celkem
Předsudečné t. č. po reklasifikaci	52	21	4	77
Extremistické t. č. po reklasifikaci	1	41	0	42
Mimo předsudečné a extremistické t. č. po reklasifikaci	3	0	2	5
Případy bez poskytnutí informací k reklasifikaci	3	1	7	11
Celkem	59	63	13	135

V rámci předsudečných a extremistických trestných činů byla v rámci reklasifikace změněna kategorie u 25 případů (20 % v obou kategoriích). Čtyři případy nebylo možné vyhodnotit, protože k nim tiskoví mluvčí neposlali dostatek požadovaných informací. Zbytek zůstal beze změny. Mezi extremistické trestné činy spadalo 63 případů. Na základě informací orgánů činných v trestním řízení bylo zjištěno, že se mezi nimi nachází 21 případů předsudečných trestných činů (33 % případů v kategorii). To znamená, že 41 případů (66 %) zůstalo beze změny a o jednom případě zaměstnanci tiskového oddělení nepodali bližší informace, protože jej nebyli s to dohledat. Níže jsou uvedeny příklady případů, které byly v souboru Policejního prezidia zaznamenány jako extremistické trestné činy, ale následně byly reklasifikovány jako předsudečné trestné činy v souladu s výše uvedenými definicemi:

„Opilý muž vykřikoval různé vulgarismy poblíž tramvajové zastávky. Když kolem projížděla tramvaj, v níž cestovali turisté původem z Asie, tak směrem k tramvaji ‚zahajloval‘ a vykřikl ‚heil‘. V hajlování pokračoval, i když již proti němu zasahovali strážníci městské policie, a přitom křičel: ‚Smrt Negrům! Smrt Vietnamcům! Smrt Židům, Cikánům! Smrt uprchlíkům!‘ což doprovázel různými vulgarismy.“

„Na chodníku u prodejny muž slovně urážel pracovníci městských technických služeb slovy: ‚Ty kurvo černá, černá hubo!‘ Během tohoto urážení před ní ‚hajloval‘ a vykřikoval

nacistický pozdrav: ‚Sieg heil.‘ Nadávky i hajlování opakoval a postupně se přibližoval k oběti, která tak raději z místa poodešla.“¹⁶

Společným jmenovatelem popsáných případů byla existence informací svědčících o předsudečném útoku na konkrétní společenskou skupinu a zároveň použití extremistické symboliky. V případě č. 1 útočil pachatel předsudečně na skupinu osob, přičemž jako prostředek útoku používal i pohyby rukou a slova, která odkazovala k nacistickému Německu. V případě č. 2 pachatel předsudečně útočil na ženu, přičemž opět v rámci toho využíval nacistickou symboliku. Oba případy mohly být policií kvalifikovány jako předsudečný trestný čin Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 odst. 2 TrZ. Policie však upřednostnila právní kvalifikaci odpovídající extremistickým trestným činům (§ 403–405 TrZ).

Souběh trestných činů

V souboru Policejního prezidia bylo 14 případů kvalifikováno pomocí Výtržnictví a alespoň jednoho extremistického trestného činu. V rámci těchto případů byly čtyři (29 %) reklasifikovány jako předsudečné trestné činy. Na celkovém počtu všech odlišně klasifikovaných extremistických trestných činů (41 případů) se případy se souběhem s Výtržnictvím (14 případů) podílely 19 %. Případy extremistických trestných činů v souběhu s Výtržnictvím, které mohly být kvalifikovány jako předsudečný trestný čin, ilustruje následující příklad:

„Kolem půlnoci měl muž v podnapilém stavu slovní rozepři s dalšími hosty baru. Během této rozepře hajloval směrem ke stolu, u kterého seděla skupina hostů, a nejméně šestkrát zavolal: ‚Sieg Heil!‘ Dále na obě ženy sedící u stolu křičel, že jsou ‚špinavý, zkurvený, černý Cigošky‘ a že ‚kdyby bylo na něm, tak už jsou dávno v plynu.‘“

Z uvedeného popisu je zjevné, že pachatel útočil na skupinu osob pro jejich národnost a barvu pleti. Předsudečný slovní útok opět doprovázelo instrumentální použití nacistické symboliky, včetně odkazu na plynové komory v koncentračních táborech.

Typ předsudečné pohnutky

Nyní se dostáváme ke klasifikaci typu předsudečné pohnutky. Soubor Policejního prezidia obsahoval 24 trestných činů s protižidovskou pohnutkou, 25 trestných činů s protiromskou pohnutkou a šest trestných činů s protimuslmskou pohnutkou. Po jejich prozkoumání za využití informací orgánů činných v trestním řízení byla situace následující (viz tabulku č. 4).

¹⁶ Popis uvedených i všech následujících případů vychází ze znění odpovědí zaslaných orgány činnými v trestním řízení. Autory byly upraveny a zkráceny tak, aby mohly být použity k ilustraci analytických zjištění.

Tabulka 4. Srovnání počtu případů s protižidovskou, protiromskou a protimuslimskou pohnutkou v souboru Policejního prezidia a reklasifikovaném souboru

	Soubor Policejního prezidia		Reklasifikovaný datový soubor			
			Shodná klasifikace		Rozdílná klasifikace	
	N	%	N	%	N	%
Protižidovské trestné činy	24	44	7	29	17	71
Protiromské trestné činy	25	45	16	64	9	36
Protimuslimské trestné činy	6	11	4	67	2	33

V případě protižidovských trestných činů byla předsudečná pohnutka posouzena shodně v obou datových souborech v sedmi případech. V 16 případech nebyl skutek explicitně zaměřen proti Židům, ale byl charakterizován extremistickou symbolikou (hajlování, svastika, „SS“, kryptogramy odkazující k personáliím nacistických vůdců aj.). V jednom případě tiskový mluvčí odmítl poskytnout informace s odůvodněním, že vyšetřování se stále nacházelo v přípravném řízení.

U protiromských trestných činů zůstala předsudečná pohnutka po reklasifikaci zachována v 16 případech. Tři případy měly podle našeho zhodnocení více než jednu pohnutku, např. některé graffiti bylo zároveň protižidovské a protiromské. U posledních šesti případů nebylo možné protiromskou pohnutku doložit. Dva z těchto incidentů se ovšem vyznačovaly extremistickou symbolikou a rovněž podle tiskového mluvčí nebylo toto jednání namířeno proti žádné konkrétní společenské skupině. Jeden případ se pak tiskovému mluvčí vůbec nepodařilo v policejní informačním systému dohledat. Jako příklad trestného činu, ve kterém nelze doložit předsudečnou pohnutku, lze uvést tento:

„Pachatel veřejně, hlasitě, zřetelně a opakovaně provolával fašistický pokřik ‚Sieg Heil!‘, který doplnil hajlováním. Pachatel byl v minulosti opakovaně odsouzen za trestné činy s extremistickým podtextem.“

Protimuslimských případů bylo zaznamenáno šest, přičemž shodnou pohnutkou se po reklasifikaci vyznačovaly čtyři. Ve zbývajících dvou případech se jednou nejednalo o předsudečně motivovaný trestný čin a jednou bylo posuzovaným skutkem nacistické tetování. Pachatel jej měl vytetováno na ruce, zatímco se účastnil protimuslimské demonstrace. Nebylo však doloženo, že by kohokoli napadal. Z toho důvodu by neměl být jako protimuslimský trestný čin posuzován. Podrobněji viz:

„Pachatel v průběhu konání veřejného shromáždění s názvem ‚Hrozba Islamizace ČR‘ vystavil na lokti a vnější straně předloktí levé ruky tetování v podobě symbolu tzv. černého slunce (Schwarze Sonne) doplněného symbolem triskele a nápisem ‚A. C. A. B.‘ (‚All Cops Are Bastards‘). V minulosti se pachatel opakovaně účastnil pravicově extremistických akcí a za trestné činy s extremistickým kontextem byl již odsouzen.“

Limity a další výzkum

Výzkum má své limity, které zároveň ukazují směr pro další zkoumání v oblasti klasifikační chyby. Jedním z výzkumných limitů je, že autoři výzkumu nepracovali přímo s původními spisy, ale byli odkázáni na informace poskytnuté tiskovými mluvčími. V tomto ohledu by se další výzkumníci mohli pokusit získat přístup k původním spisovým materiálům a na tomto základě zpracovat obsáhlejší analýzu zahrnující více proměnných a informací. Nicméně se domníváme, že poskytnuté informace jsou dostatečné a spolehlivé, protože podle naší zkušenosti se shodují s informacemi od státních zastupitelství a soudů.

S tím souvisí další limit výzkumu, jímž je výhradní zaměření na klasifikační chybu v policejní statistice. Následující výzkum by mohl podrobněji prozkoumat, do jaké míry se právní kvalifikace státních zástupců a soudců shodují s tou policejní a obecně jaká je kvalifikační praxe státních zástupců a soudců v případě trestných činů s extremistickým podtextem z hlediska konceptu předsudečných trestných činů.

Závěr

Studie si kladla za cíl prozkoumat velikost klasifikační chyby v policejních statistikách trestných činů s extremistickým podtextem, přičemž se z hlediska konceptu trestných činů z nenávisti soustředila na dva specifické problémy.¹⁷ Tím prvním bylo rozlišování mezi předsudečnými a extremistickými a jinými trestnými činy. Druhý se týkal typu předsudečné pohnutky. Abychom tento cíl splnili, vyžádali jsme si statistický přehled trestných činů s extremistickým podtextem od Policejního prezidia za rok 2016. Tento přehled jsme následně využili při získávání dat od orgánů činných v trestním řízení. Na základě toho jsme mohli srovnat statistické údaje s informacemi orgánů činných v trestním řízení.

Srovnávací analýza byla realizována třemi způsoby. Zaprvé jsme komparovali počty předsudečných, extremistických a jiných trestných činů. Zjištění poukazuje na zjevnou tendenci policie podhodnocovat počet předsudečných trestných činů na úkor těch extremistických. Tato praxe patrně vyplývá z odlišných nároků na dokazování spáchaného skutku. Používání extremistické symboliky je trestné samo o sobě, tj. není potřeba specificky dokazovat pachatelovu pohnutku (srov. Chmelík & Porada, 2001, s. 71). Využívání právní kvalifikace odpovídající extremistickým trestným činům lze tak do jisté míry vnímat jako „sázku na jistotu“. Potvrdit to však musí jiný výzkum. Z hlediska výpovědní hodnoty statistiky trestných činů s extremistickým podtextem,

¹⁷ Nutno dodat, že v policejních statistikách jsou případy zaznamenány tak, jak tomu bylo ke konci daného období (roku). V průběhu vyšetřování sice mohlo dojít k reklasifikaci jednotlivých případů, avšak aniž by se to odrazilo v policejních statistikách. Důležité je to, jak případy byly zaznamenány v závěrečném souboru ke konci daného období, protože tyto informace jsou pak předávány dalším institucím.

respektive z hlediska možnosti využít tuto statistiku pro identifikaci trestných činů z nenávisti na základě právní kvalifikace je to však přístup nevhodný. Klasifikační chyba dosahovala v případě extremistických trestných činů 33 %, neboť z 63 případů bylo možné jako předsudečné trestné činy reklasifikovat 21 případů.

Druhá analýza se soustředila na využívání souběhů v případě extremistických trestných činů a trestného činu Výtržnictví. Ze 14 takových případů jich bylo možné jako předsudečný trestný čin, tedy jako útok vůči jedinci či skupině osob pro jeho skupinovou příslušnost, klasifikovat 29 %. Jedná se sice jen o čtyři případy, ale i tato informace naznačuje, že je třeba brát s rezervou výpovědní hodnotu statistiky trestných činů s extremistickým podtextem, pokud jde o míru přítomnosti fyzického násilí. Jinými slovy, extremistické trestné činy nemusejí zahrnovat pouze případy použití extremistické symboliky, protože část z nich zahrnuje také případy předsudečného násilí, kdy je extremistická symbolika využívána instrumentálně, jako prostředek útoku, který sleduje prohloubení působené újmy.

Naposled bylo analyzováno používání typu předsudečných pohnutek, přičemž jsme se omezili na pohnutku protižidovskou, protiromskou a protimuslimskou. Z 55 případů, které měly tyto pohnutky uvedeny ve statistickém přehledu Policejního prezidia, jich bylo 28 (51 %) přisouzeno nesprávně. Do jisté míry je tato hodnota dána technickým nedostatkem. V ESKK není možné zaznamenávat více než jednu předsudečnou pohnutku a v naší analýze jsme nepřisouzení všech relevantních pohnutek považovali za součást klasifikační chyby. I kdybychom případy s více pohnutkami vyloučili, stále se jedná o zjevný nesoulad mezi statisticky vykazovanými údaji a informacemi dostupnými orgánům činným v trestním řízení.

Zjištění prezentovaná v této studii poukazují na určitou míru nespolehlivosti statistiky trestných činů s extremistickým podtextem. Podobné závěry vedly v zahraničí k vytvoření nezávislého auditu (viz McDevitt et al., 2003; McDevitt & Iwama, 2016; Nolan et al., 2015). Domníváme se, že v tuzemském kontextu by takový audit byl rovněž k prospěchu věci. Omezovat by se neměl pouze na prozkoumání rozsahu přítomnosti klasifikační chyby v různých oblastech. Cílit by měl na navržení řešení k optimalizaci celého mechanismu produkce policejních statistik, a to na základě poznání důvodů, které ke vzniku klasifikačních a jiných nedostatků na straně policie vedou. Specificky by měla být prozkoumána praxe policejních statistiků ve vytváření statistiky trestných činů s extremistickým podtextem a obecně popsána historie vytváření policejních statistik kriminality, včetně úpravy vykazování trestných činů a metodiky základních sestav policejních statistik v roce 2016 (MVČR, 2020, s. 21) a jejich vlivu na trestnou činnost s extremistickým podtextem.

Rovněž je žádoucí přenastavit celý mechanismus tak, aby bylo jasné rozlišitelné, které případy odpovídají předsudečným trestným činům z nenávisti a které těm ostatním. Zároveň je vhodné upravit ESKK tak, aby bylo možné sledovat více než jednu předsudečnou pohnutku u jednoho případu, a to včetně pohnutek explicitně nechráněných trestním zákoníkem (sexuální orientace, genderová identita,

zdravotní postižení, věk aj.). Toto řešení posílí český stát v naplňování mezinárodních závazků, jejichž součástí je produkce mezinárodně komparovatelných dat (na bázi konceptu trestných činů z nenávisti). Nicméně aby toto doporučení fungovalo, bylo by žádoucí proškolit nejen policejní statistiky, ale také policisty zadávající informace do ETR ohledně potřeby zabývat se pachatelovou pohnutkou.

V neposlední řadě by se měla policie orientovat na zvyšování ochoty obětí a svědků předsudečnou kriminalitu oznamovat – například zvyšováním kompetencí policistů trestné činy z nenávisti rozpoznat a objasnit a posílením sociálních dovedností v jednání s napadenými, kteří mohou patřit ke společensky stigmatizovaným skupinám. Tato opatření mohou u dotčené veřejnosti posílit přesvědčení, že má smysl se v případě napadení na policii obracet. Rovněž lze posílit sociální dovednosti v jednání s členy ohrožených skupin. Aktuální výzkumy poukazují na vysokou míru latence této kriminality u ohrožených skupin (Petruželka, Walach & Kalibová, 2020; Toušek et al., 2018, s. 136–138). Výpovědní hodnota policejních statistik bude zásadně posílena, pokud se policii podaří napadené motivovat k častějšímu oznamování viktimizace.

Prezentovaná doporučení ke zkvalitnění statistik trestných činů s extremistickým podtextem jsou záměrně formulována obecně. Uvědomujeme si, že policejní statistika představuje specifický systém, který plní též jiné funkce než mapování trestné činnosti ve společnosti. Zároveň nedisponujeme tak hlubokým poznáním procesů konstrukce policejní statistiky, abychom mohli návrhy více specifikovat. Zodpovědní aktéři však i obecně formulované návrhy mohou reflektovat a pokusit se je zohlednit v připravované reformě statistik kriminality orgánů činných v trestním řízení.

VÁCLAV WALACH je výzkumným pracovníkem Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Odborně se věnuje především výzkumu kriminality a souvisejících fenoménů. V organizaci In IUSTITIA má na starost realizaci a koordinaci výzkumné činnosti.

BENJAMIN PETRUŽELKA je výzkumným pracovníkem Kliniky adiktologie, 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. Ve svém výzkumu se zaměřuje zejména na oblasti adiktologie, veřejného zdraví a kriminality. V organizaci In IUSTITIA se věnuje převážně výzkumům v oblasti předsudečného násilí.

Literatura

- Balážová, J., & Kalejová, S. (2004). Smutná bilance českého rasové násilí. *Romano vodi*, 2(1-2), 16–18.
- Danics, Š. (2014). Trestná činnost s extremistickým podtextem a „hate crimes“. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 15(3), 61–80.

- Fetzer, M. D., & Pezzella, F. S. (2019). The nature of bias crime injuries: A comparative analysis of physical and psychological victimization effects. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(18), 3864–3887.
- FRA. (2012). *Making hate crime visible in the European Union: Acknowledging victims' rights*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- FRA. (2018). *Hate crime recording and data collection practice across the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Frištenská, H. (1999). Interetnický konflikt po roce 1989 s ohledem na soužití s Romy. In: P. Víšek, (Ed.), *Romové v České republice* (pp. 244–266). Praha: Socioklub.
- Fryšták, M. (2016). Možnost přenositelnosti konceptu hate crimes do české trestněprávní úpravy. *Trestněprávní revue*, 15(7–8), 164–167.
- Giannasi, P. (2014). Policing and hate crime. In: N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, & J. Grieve (Eds.), *The Routledge international handbook on hate crime* (pp. 331–342). London: Routledge.
- Hall, N. (2013). *Hate crime*. Second Edition. London: Routledge.
- Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI.
- Chakraborti, N. (2010). Crimes against the “Other”: Conceptual, operational, and empirical challenges for hate studies. *Journal of Hate Studies*, 8, 9–23.
- Charvát, J. (2017). Pojem extremismus a jeho aktuální možnosti použití v České republice. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 18(2), 91–108.
- Chmelík, J. (2000) *Symbolika extremistických hnutí*. Praha: Armex.
- Chmelík, J., & Porada, V. (2001). Pohnutka u rasově motivované trestné činnosti. In: V. Plecítý, Š. Danics (Eds.), *Extremismus, jeho kořeny, projevy a východiska řešení. Sborník mezinárodní konference konané na policejní akademii v Praze ve dnech 26.–28. 11. 2001* (pp. 71–83). Praha: Policejní akademie ČR.
- In IUSTITIA. (2019). *Zpráva o předsudečném násilí v České republice v roce 2017*. Praha: In IUSTITIA.
- Kalibová, K. (2012). Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD., Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům. In-ius.cz (online, citováno 28. 1. 2021), dostupné na adrese: <http://www.in-ius.cz/dwn/tz-stanoviska/stanovisko-k-pojeti-hate-crime-a-extremismu.pdf>.
- Kalibová, K. (2017). *Trestná činnost z nenávisti de lege lata a de lege ferenda – některé hmotněprávní aspekty*. Nepublikovaná disertační práce, obhájená 6. září 2017. Brno: Masarykova univerzita.

- Kupka, P., Kalibová, K., Walach, V., & Divišová, V. (2018). Životní cyklus trestného činu z nenávisti: tři scénáře. *Česká kriminologie*, 3(1), 1-16.
- KVOP. (2020). Doporučení veřejné ochránkyně práv k nenávislným projevům na internetu. Kancelář veřejného ochránce práv (online, citováno 28. 1. 2021), dostupné na adrese:
https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Doporučení/67-2018-DIS-doporučení_nenavistne-projevy.pdf.
- Lantz, B., Gladfelter, A. S., Ruback, R. B. (2019). Stereotypical hate crimes and criminal justice processing: A multi-dataset comparison of bias crime arrest patterns by offender and victim race. *Justice Quarterly*, 36(2), 193-224. <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1399211>
- Lantz, B., & Kim, J. (2019). Hate crimes hurt more, but so do co-offenders. Separating the influence of co-offending and bias on hate-motivated physical injury. *Criminal Justice and Behavior*, 46(3), 437-456.
- Lyons, C. J., & Roberts, A. (2014). The difference "hate" makes in clearing crime: An event history analysis of incident factors. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(3) 268-289. <https://doi.org/10.1177/1043986214536663>
- Mareš, M. (2011). *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Brno: bez místa vydání.
- Mareš, M. (2012). Vojenské trestné činy s předsudečným motivem. *Vojenské rozhledy*, 21(3), 141-147.
- Mareš, M. (2013). Soudobý výzkum extremismu v Německu a jeho středoevropský dopad. *Politologický časopis*, 20(4), 526-543. <https://doi.org/10.5817/PC2013-4-526>
- McDevitt, J., Balboni, J. M., Bennett, S., Weiss, J. C., Orchowsky, S., & Walbolt, L. (2003). Improving the quality and accuracy of bias crime statistics nationally. In: B. Perry (Ed.), *Hate and bias crime: A reader* (pp. 77-92). New York: Routledge.
- McDevitt, J., & Iwama, J. A. (2016). Challenges in measuring and understanding hate crime. In: B. M., Huebner, T. S. Bynum, (Eds), *The handbook of measurement issues in criminology and criminal justice* (pp. 131-155). Chichester: John Wiley & Sons.
- Mellgren, C., Andersson, M., & Ivert, A. (2021). For whom does hate crime hurt more? A comparison of consequences of victimization across motives and crime types. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3-4), NP1512-1536NP.

- Moulisová, M. (2009). Rasově motivovaná trestná činnost. In: J. Zapletal a kol., (Eds.), *Aktuální problémy kriminologie* (pp. 199–225). Praha: Policejní akademie ČR.
- MVČR. (1998). *Extremismus. Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií (1997)*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2001). *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2000*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2002). *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2001*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2003). *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2012). *Analýza dostupných soudních rozsudků pachatelů extremistické, rasově motivované a xenofobní násilné trestné činnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2013). *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (2020). *Zpráva o projevech extremismu a předsudečné nenávisti na území České republiky v roce 2019*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MVČR. (n.d.). Výroční zprávy o extremismu a koncepcí boje proti extremismu. Mvcr.cz (online, citováno 28. 1. 2021), dostupné na adrese: <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>.
- Nolan, J., McDevitt, J., Cronin, S., & Farrell, A. (2004). Learning to see hate crimes: A framework for understanding and clarifying ambiguities in bias crime classification. *Criminal Justice Studies*, 17(1), 91–105. <https://doi.org/10.1080/08884310420001679361>
- Nolan, J., Haas, S. M., Turley, E., Stump, J., & LaValle, C. R. (2015). Assessing the “statistical accuracy” of the national incident-based reporting system hate crime data. *American Behavioral Scientist*, 59(12), 1562–1587. <https://doi.org/10.1177/0002764215588813>
- ODIHR. (2009). *Hate crime laws: A practical guide*. Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights, Organization for Security and Co-operation in Europe.
- ODIHR. (2014). *Hate crime data-collection and monitoring mechanisms. A practical guide*. Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights.
- Perry, B. (2005). A crime by any other name: The semantics of “hate”. *Journal of Hate Studies*, 4, 121–137.

- Perry, J. (2016). A shared global perspective on hate crime? *Criminal Justice Policy Review*, 27(6), 1-17. <https://doi.org/10.1177/0887403415601473>
- Perry, J. (2019). The development of hate crime reporting, recording and data collection standards and practice in Europe. Facingfacts.eu (online, citováno 28. 1. 2021), dostupné na adrese: <https://www.facingfacts.eu/timeline-of-the-international-framework-on-hate-crime-reporting-recording-and-data-collection/>.
- Petruželka, B., Walach, V., & Kalibová, K. (2020). Diskriminace a násilí motivované sexuální orientací nebo genderovou identitou: Online šetření mezi LGBT+ lidmi v Česku. *Česká kriminologie*, 5(1), 1-22.
- Pezzella, F. S., & Fetzer, M. D. (2021). *The measurement of hate crimes in America*. Cham: Springer.
- Pezzella, F. S., Fetzer, M. D., & Keher, T. (2019). The dark figure of hate crime underreporting. *American Behavioral Scientist* (online first). <https://doi.org/10.1177/0002764218823844>
- OPU (Organisation for Aid to Refugees). (2016). National report on hate crimes monitoring (Czech Republic). Opu.cz (online, citováno 28. 1. 2021), dostupné na adrese: <https://www.opu.cz/wp-content/uploads/2016/11/Czech-National-Report-on-Hate-Crimes-2016.pdf>.
- Ringnalda, A., & Kool, R. S. B. (2013). The prosecution of bias crime in the Netherlands and the problem of net-widening: Fundamental limits to criminal liability. *Crime, Law and Social Change*, 58(1), 53-74. <https://doi.org/10.1007/s10611-012-9369-y>.
- Kalibová, K. (2009). Rasové násilí a násilí páchané pravicovými extremisty – situace v ČR po roce 1989. In: M. Bohdál, (Ed.), *Nebezpečné známosti. Pravicový extremismus v malém příhraničním styku (SRN-ČR)* (pp. 103-112). Drážďany: Kulturbüro Sachsen e. V. Heinrich Böll Stiftung Weiterdenken – Heinrich Böll Stiftung Sachsen.
- King, R. D. (2019). Hate crimes: Perspectives on offending and the law. In: M. D. Krohn, M. Hendrix, G. Penly Hall, A. J. Lizotte (Eds.), *Handbook on crime and deviance* (pp. 437-458). Second Edition. Cham: Springer.
- Sokolova, V. (2008). *Cultural politics of ethnicity: Discourses on Roma in communist Czechoslovakia*. Stuttgart: ibidem-Verlag.
- Svatoš, R. (2018). Česká republika a extremistická trestná činnost. *Kontakt*, 20(3), 333-341. <https://doi.org/10.1016/j.kontakt.2018.07.003>
- Svoboda, I. (2014). Trestné činy z nenávisťi jako projevy politického extremismu. *Policajná teória a prax*, 7(3): 1-13.

- Štěchová, M. (2001). *Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti*. Studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Štěchová, M. a kol. (2004). *Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Toušek, L., Walach, V., Kupka, P., Tvrdá, K., Brendzová, A., Lupták, L., Dvořáková, T., Plachý, O., & Vanková, K. (2018). *Labyrintem zločinu a chudoby: Kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk.
- Válková, H., Kuchta, J., Hulmáková, J. a kol. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck.
- Vegrichová, B. (2014). Odhalování a identifikace trestné činnosti s extremistickým podtextem. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 15(4), 3-24.
- Whine, M. (2016). National monitoring of hate crime in Europe: The case for a European Level policy. In: J. Schwepe, M. A. Walters (Eds.), *The globalization of hate: Internationalizing hate crime?* (pp. 213-232). Oxford: Oxford University Press.